

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ - ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Υπό
Αντώνη Γεωργόπουλου*
Εμπορική Τράπεζα

Abstract

In this paper a comparison of multinational and Greek firms in Greece is made based on a critical analysis of their importing and exporting performance during the period 1985-87. The amassing and evaluation of data is centered on original research on 122 Greek industrial companies. The research showed that in the area of foreign commercial trade the behaviour of both groups is directly influenced by the comparative advantages of the Greek economy. However, certain factors, for example, the integration of the foreign firms in a global intra-firm division of labour may lead to a differentiation of company behaviour with regards to its foreign commercial transactions. In the final portion of the article a discussion follows, examining the results drawn in the face of analogous literature. (JEL F14, F23, L22)

1. Εισαγωγή

Ο διεθνής καταμερισμός εργασίας καθορίστηκε μεταπολεμικά σε μεγάλο βαθμό από τη ραγδαία εξέλιξη του παγκόσμιου εμπορίου, ειδικότερα του ενδοβιομηχανικού (Intra-Industry Trade, βλ. D. Greenaway και C. Miller, 1986), και από την ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη της διεθνούς παραγωγής, η οποία εμπλουτίστηκε με μία ποικιλία νέων μορφών διεθνοποίησης. Τέτοιου είδους μορφές είναι μεταξύ άλλων η δημιουργία μεικτών εταιρειών, η πώληση παραγωγικού και εμπορικού know-how και η ανάθεση υπεργολαβιών (βλ. Ch. Oman, 1984).

Βασικοί φορείς προώθησης της διεθνούς παραγωγής είναι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες όλο και περισσότερο μεταφέρουν, «διασπών» και ορ-

* Τις θερμές μου ευχαριστίες σ' έναν ανώνυμο κριτή για τις πολύτιμες παρατηρήσεις του. Το άρθρο εκφράζει αποκλειστικά τις επιστημονικές απόψεις του συγγραφέα.

γανώνουν παραγωγικές διαδικασίες πέραν των εθνικών τους ορίων. Η πολιτική διεθνοποίησης παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που προσφέρουν οι χώρες-υποδοχής. Η ελκυστικότητα μιας εθνικής οικονομίας ως τόπος εγκατάστασης παραγωγικών διαδικασιών εξαρτάται από το μέγεθος της αγοράς της, τον εφοδιασμό της με παραγωγικούς συντελεστές και την πολιτική της σταθερότητα (United Nations, 1988/ J. Dunning, 1981).

Η επιτυχής δράση των πολυεθνικών στις ξένες αγορές αποδίδεται, μέχρι ενός σημείου, στην κατοχή ειδικών ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων (firm-specific advantages), με τη βοήθεια των οποίων είναι σε θέση, τουλάχιστον, να αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα που απορρέουν από τη λειτουργία σ' ένα ξένο περιβάλλον. Τέτοιου είδους ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα είναι η προσφορά διαφοροποιημένων προϊόντων, η τεχνολογική υπεροχή, η ικανότητα μετατροπής επιστημονικών γνώσεων σε νέα κερδοφόρα αγαθά, οι οικονομίες κλίμακας και η ύπαρξη εξειδικευμένων στελεχών (βλ. S. Hymer, 1960/ R. Caves, 1971, σελ. 1-27/ S. Hirsch, 1976, σελ. 258-269/ S. Lall, 1980/J. Dunning, 1981).

Στα πλαίσια της πολιτικής για μεγιστοποίηση των κερδών τους τα πολυεθνικά συγκροτήματα αναπτύσσουν διεθνώς ενδοεταιρικά συστήματα ανταλλαγής προϊόντων και τεχνογνωσίας, τα οποία υποκαθιστούν τους παραδοσιακούς μηχανισμούς της αγοράς (βλ. S. Bornet, 1984, σελ. 481-498 και 1986).

Η πρόωθη ιεραρχικών δομών και συστημάτων σε ατελείς αγορές εξασφαλίζει καλύτερο έλεγχο των επιχειρησιακών δραστηριοτήτων και προσφέρει οικονομικά πλεονεκτήματα έναντι των συναλλαγών που πραγματοποιούνται με βάση το νόμο της προσφοράς και ζήτησης. Ο παραγκωνισμός του μηχανισμού των τιμών από το management και τη διοικητική ιεραρχία εξηγείται επίσης από τη μη ικανοποιητική λειτουργία των αγορών για ενδιάμεσα προϊόντα υψηλής τεχνολογικής έντασης (βλ. A. Rugman, 1980).

Η εξάπλωση της διεθνούς παραγωγής μέσω των διαδικασιών εσωτερίκευσης είχε σαν αποτέλεσμα τη ραγδαία ανάπτυξη του ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου (Intra-Firm Trade). Το γεγονός αυτό αντανακλάται στην ανταλλαγή μιας σειράς εισροών με διαφορετικό επίπεδο τεχνολογικής έντασης και προστιθέμενης αξίας ανάμεσα στις συγγενικές εταιρείες του πολυεθνικού συγκροτήματος (βλ. G. Helleiner, 1981).

Το αντικείμενο της ενδοεταιρικής ανταλλαγής δεν περιορίζεται μόνο στις μεταποιημένες εισροές, αλλά επεκτείνεται και στα άυλα αγαθά. Έτσι, στρα-

τηγική σημασία αποκτά η παραγωγή και η μεταφορά ειδικών γνώσεων και εξειδικευμένων πληροφοριών μέσα από ενδοεπιχειρησιακά κανάλια. Για το συγκεκριμένο σκοπό, απαραίτητη είναι η ύπαρξη ενός εκτεταμένου πληροφοριακού δικτύου, το οποίο εξασφαλίζει την ενδοεταιρική μεταβίβαση ενός πλατιού φάσματος τεχνολογιών και υπηρεσιών με μικρό κόστος, αλλά και την ταυτόχρονη προστασία τους από τον ανταγωνισμό.

Οι τιμές εσωτερικής μεταβίβασης των ενδιάμεσων αγαθών (transfer pricing) δεν αντιστοιχούν αναγκαστικά σ' αυτές της αγοράς και χρησιμοποιούνται, κυρίως, για φορολογικούς λόγους με βάση πάντα το συνολικό συμφέρον του συγκροτήματος. Μέσω της υπερτιμολόγησης των εισαγωγών και της υποτιμολόγησης των εξαγωγών επιδιώκεται η μεταφορά των κερδών σε χώρες, με όσο το δυνατόν, χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές. Η πολιτική των διαφορικών τιμών έχει ιδιαίτερη σημασία για όσες πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι εγκατεστημένες σε εθνικές οικονομίες, οι οποίες εφαρμόζουν περιοριστική πολιτική σε θέματα εξαγωγής κεφαλαίων, συναλλάγματος κλπ.

Οι ραγδαίοι ρυθμοί διεθνοποίησης των επιχειρήσεων μεταπολεμικά, έχουν οδηγήσει στην παγκοσμιοποίηση (Globalization) των παραγωγικών, εμπορικών και χρηματοπιστωτικών τους δραστηριοτήτων. Προϊόν της παγκοσμιοποίησης των οικονομικών τους συναλλαγών αποτελεί σήμερα η αυξανόμενη ενσωμάτωση των εθνικών οικονομιών στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας και η εντεινόμενη διεθνής οικονομική και πολιτική αλληλοεξάρτηση, μέσα σ' ένα πλέγμα παγκόσμιας οικονομικής ολοκλήρωσης (integration/ βλ. H. Hesse, H. Kerpler, H. G. Preusse, 1985).

Στο τμήμα αυτό παρουσιάστηκε ένα σύντομο θεωρητικό πλαίσιο, δίνοντας έμφαση στα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, στις πολιτικές διεθνοποίησης και στις ενδοεταιρικές συναλλαγές των πολυεθνικών εταιρειών.

Στη συνέχεια, η ανάλυση επικεντρώνεται στην ελληνική οικονομία. Ειδικότερα:

Στο τμήμα 2 εξηγούνται οι πιο σημαντικοί λόγοι πραγματοποίησης της έρευνας, ενώ στο τμήμα 3 θίγονται ορισμένα μεθοδολογικά ζητήματα.

Στο τμήμα 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας στις επιχειρήσεις. Τα ερευνητικά αποτελέσματα αναφέρονται στις εξωτερικές εμπορικές συναλλαγές των επιχειρήσεων.

Στο τμήμα 5 πραγματοποιείται η τελική θεώρηση του ζητήματος και η συζήτηση των βασικών συμπερασμάτων της έρευνας.

2. Σκοπός της Έρευνας

Η συμπεριφορά των ελληνικών και πολυεθνικών εταιρειών, όπως και οι πιθανές διαφοροποιήσεις των εμπορικών τους πολιτικών είναι ένα πεδίο, το οποίο μέχρι σήμερα έχει ερευνηθεί ανεπαρκώς.

Εκτεταμένη αναφορά στο θέμα αυτό πραγματοποιείται από τη Β. Παπανδρέου (1981), η οποία συγκρίνει ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις με βάση το μέγεθος, την αποδοτικότητα, τη σύνθεση της απασχόλησης, την παραγωγικότητα της εργασίας, τα πάγια κεφάλαια και την εξαγωγική τους επίδοση. Η ανάλυση της συγγραφέα αφορά στα έτη 1973 και 1977 και στηρίζεται κυρίως σε στοιχεία της ICAP Ελλάς, της Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ), της Τράπεζας Ελλάδας και του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ).

Επίσης, το συγκεκριμένο ζήτημα ερευνάται από τον Τ. Γιαννίτη (1983, σελ. 333-343), δεν αποτελεί όμως το κύριο ερευνητικό του στόχο. Σημειώνεται ότι η σχετική ανάλυση, η οποία βασίζεται σε στοιχεία του ΣΕΒ, επικεντρώνεται στις εξαγωγικές σχέσεις των εταιρειών για το έτος 1977.

Αναφορά πρέπει να γίνει και στην εργασία του Π. Ρουμελιώτη (1978), ο οποίος εξετάζει μια άλλη πτυχή του θέματος, την πολιτική υπερ-/υποκοστολογήσεων που εφαρμόζουν πολυεθνικές και εθνικές εταιρείες στην ελληνική οικονομία. Η ανάλυση του στηρίζεται σε στοιχεία τιμολογίων εισαγωγών και εξαγωγών για τα έτη 1975 και 1976.

Με βάση τα προαναφερθέντα, αναγκαία κρίνεται η προσέγγιση της εξέλιξης του φαινομένου κατά τη δεκαετία του '80, ειδικότερα μάλιστα μετά την ένταξη της ελληνικής οικονομίας στην ΕΟΚ.

Αξιόλογο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η σφαιρική θεώρηση των παγκόσμιων εμπορικών συναλλαγών, δεδομένου ότι οι υπάρχουσες εργασίες (ιδιαίτερα οι δύο πρώτες) εστιάζονται στην ανάλυση των εξαγωγών. Η προβληματική τους καλύπτει, κατά κύριο λόγο, ζητήματα της εξαγωγικής τάσης, της κλαδικής διάρθρωσης και της γεωγραφικής κατανομής των εξαγωγικών συναλλαγών. Ως εκ τούτου, οι επιχειρηματικές πολιτικές στον εισαγωγικό τομέα παραμένουν μέχρι σήμερα σχεδόν αδιερεύνητες.

Η παρούσα εργασία έχει σαν βασικό στόχο τη μελέτη αυτών των πολιτικών. Ακόμη, επιδιώκει να φωτίσει ορισμένες όψεις των ενδοεταιρικών ανταλλαγών, οι οποίες αποτελούν ένα από τα πιο αξιόλογα θέματα των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Σημειώνεται ότι οι διαθέσιμες μελέτες έχουν αφήσει,

με εξαίρεση το θέμα των τιμών μεταβίβασης (transfer pricing), εκτός του ερευνητικού τους στόχου το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο.

Χωρίς να υποτιμάται η μακροοικονομική άποψη του εξωτερικού εμπορίου, αναφέρεται ότι η ικανοποιητική κατανόηση των επιχειρηματικών πολιτικών στο χώρο αυτό καθιστά απαραίτητη τη μικροοικονομική ανάλυση του φαινομένου. Η μεθοδολογία σχετικά με τη συλλογή πληροφοριακού υλικού, τους δείκτες μέτρησης και τη διαδικασία προσέγγισης παρουσιάζεται αμέσως παρακάτω (τμήμα 3).

3. Μεθοδολογία της Έρευνας

3.1. Μέθοδοι Συλλογής Πληροφοριών

Η ικανοποιητική επεξεργασία ενός ερευνητικού αντικειμένου εξαρτάται άμεσα από την ποιότητα της σχετικής πληροφόρησης.

Για την ανάλυση εμπειρικών οικονομικών φαινομένων προσφέρονται δύο μέθοδοι συλλογής πληροφοριακού υλικού:

- α) Η πρώτη μέθοδος αφορά στην αξιολόγηση διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων κρατικών οργανισμών (π.χ. ΕΣΥΕ, Τράπεζα Ελλάδος) και ιδιωτικών εταιρειών (π.χ. ICAP Ελλάς). Γενικότερα έχει σαν βάση ανάλυσης δευτερογενείς πληροφορίες.
- β) Η δεύτερη μέθοδος στηρίζεται σε πρωτογενή έρευνα, και ειδικότερα στη διεξαγωγή συνεντεύξεων σε επιχειρήσεις.

Στην ποιότητα της πληροφόρησης, και κατ' επέκταση στην αξιοπιστία των αποτελεσμάτων, συμβάλλει αποφασιστικά η πρωτογενής έρευνα στις επιχειρήσεις.

Είναι γεγονός ότι η ανάπτυξη της διεθνούς παραγωγής έχει οδηγήσει στην αύξηση των παγκόσμιων οικονομικών διασυνδέσεων και αλληλοεξαρτήσεων. Πολυεθνικές εταιρείες κατανέμουν και οργανώνουν εξειδικευμένες παραγωγικές διαδικασίες σε παγκόσμιο επίπεδο και ανταλλάσσουν ενδοεταιρικά ενδιάμεσα προϊόντα διαφορετικής τεχνολογικής έντασης. Στα πλαίσια αυτά, μειώνεται η σημασία των εθνικών στατιστικών εξωτερικού εμπορίου σαν μέσον έκφρασης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας επιμέρους παραγωγικών κλάδων ή σαν μέσον ανάλυσης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων εθνικών οικονομιών.

Πέραν του επιχειρήματος του διεθνοποιημένου οικονομικού περιβάλλοντος, η πληροφόρηση κρατικών υπηρεσιών αδυνατεί να περιγράψει τις επιχειρηματικές πολιτικές και τις στρατηγικές των εταιρειών. Πολύ περισσότερο, δεν είναι σε θέση να φανερώσει το υπόβαθρο και τα κίνητρα χάραξης των συγκεκριμένων στρατηγικών.

Ειδικότερα, όσον αφορά στις ανάγκες της προκειμένης μελέτης αξίζει να αναφερθεί ότι οι κρατικές υπηρεσίες δεν δημοσιεύουν στοιχεία σχετικά με τις ξένες εταιρείες που εδρεύουν στην Ελλάδα. Επομένως, η καταγραφή των αλλοδαπών επιχειρήσεων και ο προσδιορισμός του ύψους των ξένων κεφαλαίων υπάγονται στο πεδίο της πρωτογενούς έρευνας.

Η παρούσα εργασία αποτελεί, κατά κύριο λόγο, προϊόν πρωτογενούς ερευνητικής διαδικασίας. Τα συμπεράσματα βασίζονται σε έρευνα, η οποία διεξήχθη την περίοδο 1985-87 σε 122 επιχειρήσεις της ελληνικής βιομηχανίας. Οι επιχειρήσεις αυτές χωρίζονται σε δύο ομάδες, πολυεθνικές και ελληνικές, σύμφωνα με το αν υπάρχει ή όχι αλλοδαπή ιδιοκτησία στα εταιρικά τους κεφάλαια.

Η εξέταση των επιχειρήσεων έγινε με τη βοήθεια δύο ερωτηματολογίων (βλ. A. Georgopoulos, 1991):

- α) Το **πρώτο ερωτηματολόγιο** απευθυνόταν στις θυγατρικές εταιρείες ξένων πολυεθνικών συγκροτημάτων και περιείχε ερωτήσεις σχετικές με τις διεθνείς εμπορικές και τεχνολογικές διασυνδέσεις των επιχειρήσεων, όπως επίσης και με τις επενδυτικές τους πολιτικές.
- β) Το **δεύτερο ερωτηματολόγιο** είχε σαν στόχο τις ελληνικές εταιρείες με επίκεντρο τις παγκόσμιες εμπορικές και τεχνολογικές τους σχέσεις. Επίσης, αποσκοπούσε στη συλλογή συμπληρωματικών πληροφοριών, οι οποίες αφορούσαν ποιοτικά ζητήματα των τεχνολογικών συνεργασιών, τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των εταιρειών και την επενδυτική τους συμπεριφορά.

Σημειώνεται ότι το ερωτηματολόγιο, σαν μέσον συλλογής πληροφοριακού υλικού, εκφράζει ουσιαστικά ένα συμβιβασμό ή διαφορετικά, μια προσπάθεια προσέγγισης του κόσμου των θεωρητικών αναζητήσεων με τις ποικίλες δυνατότητες και εκφάνσεις της πραγματικότητας.

Συνολικά εξετάστηκαν 89 πολυεθνικές και 33 ελληνικές επιχειρήσεις.

Το δείγμα των πολυεθνικών επιχειρήσεων περιλαμβάνει, σχεδόν, όλες τις σημαντικές ξένες μονάδες που λειτουργούσαν στην ελληνική οικονομία κατά την περίοδο της έρευνας.

Το δείγμα των ελληνικών εταιρειών καλύπτει έναν ικανοποιητικό αριθμό επιχειρήσεων, οι οποίες προέρχονται από ένα σχετικά ευρύ φάσμα βιομηχανικών κλάδων, γεγονός το οποίο καθιστά δυνατή την εξαγωγή μιας σειράς ποσοτικών και ποιοτικών συμπερασμάτων και επιτρέπει τη σύγκριση τους με τα αντίστοιχα αποτελέσματα του πρώτου δείγματος. Ως εκ τούτου, η αντιπροσωπευτικότητα της ερευνητικής προσέγγισης κρίνεται ως υψηλή.

Στα πλαίσια της κλαδικής ανάλυσης χρησιμοποιείται η ταξινόμηση ISIC, του ΟΗΕ (1971). Η ταξινόμηση αυτή παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την κατάταξη της ΕΣΥΕ που αναφέρεται στη στατιστική ταξινόμηση των κλάδων των οικονομικών δραστηριοτήτων (ΣΤΑΚΟΔ).

Η επεξεργασία του πληροφοριακού υλικού διεξήχθη με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου SPSSx.

3.2. Δείκτες Μέτρησης του Φαινομένου

Όπως ήδη αναφέρθηκε (τμήμα 2), στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση των εξωτερικών εμπορικών συναλλαγών, και πιο συγκεκριμένα η διερεύνηση της εισαγωγικής και εξαγωγικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων.

Σαν δείκτες των εν λόγω συμπεριφορών χρησιμοποιούνται αντίστοιχα η εισαγωγική και η εξαγωγική τάση, ενώ κάθε φορά μελετάται και η ροπή των ξένων εταιρειών για ενδοεταιρικές ανταλλαγές.

α) *Εισαγωγές*

Με τη βοήθεια της εισαγωγικής τάσης καταβάλλεται προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα σε ποιο βαθμό οι επιχειρήσεις κάνουν χρήση εισαγομένων εισροών για να καλύψουν τις παραγωγικές τους ανάγκες:

$$\text{Εισαγωγική τάση} = \frac{\text{Εισαγωγές}}{\text{Πωλήσεις}}$$

Η ενδοεταιρική τάση αντανάκλα το βαθμό αξιοποίησης ενδοεπιχειρη-

σιακών μηχανισμών εκ μέρους των ξένων μονάδων με στόχο την απόκτηση εισροών από το εξωτερικό:

$$\tilde{\text{Ενδοεταιρική τάση}} = \frac{\text{Ενδοετ. Εισαγ.}}{\text{Εισαγωγές}}$$

Σημειώνεται ότι οι εισαγωγές περιλαμβάνουν τα εισαγόμενα υλικά παραγωγής (πρώτες και βοηθητικές ύλες, υλικά συσκευασίας), και την ετήσια απόσβεση του εισαγομένου μηχανολογικού εξοπλισμού.

β) Εξαγωγές

Η εξαγωγική τάση, η οποία αναφέρεται στο χώρο της προσφοράς, δείχνει σε ποια έκταση οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν στα σχέδια παραγωγής και πωλήσεων τους τις ξένες αγορές:

$$\overset{\text{ce}}{\text{Εξαγωγική τάση}} = \frac{\text{Εξαγωγές}}{\text{Πωλήσεις}}$$

Η ενδοεταιρική τάση φανερώνει μέχρι ποίου σημείου τα εξαγόμενα αγαθά των ξένων μονάδων έχουν ως αποδέκτες συγγενικές τους εταιρείες:

$$\hat{\text{Ενδοεταιρική τάση}} = \frac{\text{Ενδοετ. Εξαγ.}}{\text{Εξαγωγές}}$$

Σαν μονάδα μέτρησης λαμβάνεται η αξία και όχι η ποσότητα των εμπορικών συναλλαγών. Η ποσοτική μέτρηση των συναλλαγών (π.χ. σε τόνους) θα δυσχέραινε σημαντικά τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων, εξαιτίας της πληθώρας (από άποψη αριθμού, τεχνολογικής έντασης και λειτουργικότητας) των ενδιάμεσων και τελικών αγαθών που εμπορεύονται οι επιχειρήσεις.

Όμως, και η μέτρηση σε όρους αξίας (π.χ. εκ. δρχ.) δεν μπορεί να αποφύγει ορισμένα προβλήματα, αφού η πολιτική τιμών εσωτερικής μεταβίβασης (transfer pricing) που ενδεχομένως εφαρμόζουν οι εταιρείες, προκαλεί υπερτιμολόγηση των εισαγωγών και υποτιμολόγηση των εξαγωγών τους.

3.3. Διαδικασία Προσέγγισης του Φαινομένου

Κατ' αρχάς πραγματοποιείται συγκριτική ανάλυση της εισαγωγικής και εξαγωγικής συμπεριφοράς των ελληνικών και των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Η παραπέρα ερευνητική προσέγγιση και εμβάθυνση του ζητήματος καθιστά αναγκαία την επικέντρωση της ανάλυσης στις μονάδες των πολυεθνικών εταιρειών. Ειδικότερα, κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί κατά πόσο η εθνικότητα του ξένου επενδυτή (χώρα προέλευσης) και η διαφοροποίηση στο ύψος του ξένου κεφαλαίου συνεπάγονται μεταβολές της πολιτικής των εταιρειών στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου.

Με βάση το ύψος των ξένων κεφαλαίων και ειδικότερα με κριτήριο αν η ξένη συμμετοχή στο εταιρικό κεφάλαιο είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη του 50%, οι εταιρείες κατανέμονται σε δύο κατηγορίες: σε «κλασσικές» θυγατρικές και σε μεικτές εταιρείες μειοψηφίας.

Η ανάλυση συνεχίζεται και ολοκληρώνεται με την εξέταση του ερωτήματος, σε ποιο βαθμό η ένταξη των εταιρειών σ' ένα παγκόσμιο ενδοεπιχειρησιακό σύστημα μπορεί να επηρεάσει τις εμπορικές τους σχέσεις.

Η διαδικασία που ακολουθείται εμφανίζει συνοπτικά την ακόλουθη διάρθρωση:

- α) *Εισαγωγικές σχέσεις των επιχειρήσεων* (Τμήμα 4.1):
- Σύγκριση της εισαγωγικής τάσης των ελληνικών και πολυεθνικών εταιρειών (πιν. 1 και Α1)
 - Επίδραση της εθνικότητας του ξένου κεφαλαίου στην εισαγωγική και ενδοεταιρική τάση των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 2 και Α2)
 - Επίδραση του ύψους του ξένου κεφαλαίου στην εισαγωγική και ενδοεταιρική τάση των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 3 και 4)
 - Συσχέτιση εισαγωγικής και ενδοεταιρικής τάσης των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 5)
- β) *Εξαγωγικές σχέσεις των επιχειρήσεων* (Τμήμα 4.2):
- Σύγκριση της εξαγωγικής τάσης των ελληνικών και πολυεθνικών εταιρειών (πιν. 6 και Α3)
 - Επίδραση της εθνικότητας του ξένου κεφαλαίου στην εξαγωγική και ενδοεταιρική τάση των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 7 και Α4)
 - Επίδραση του ύψους του ξένου κεφαλαίου στην εξαγωγική και ενδοεταιρική τάση των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 8 και 9)
 - Συσχέτιση εξαγωγικής και ενδοεταιρικής τάσης των ξένων θυγατρικών μονάδων (πιν. 10)

4. Αποτελέσματα της Πρωτογενούς Έρευνας στις Επιχειρήσεις

4.1. Εισαγωγικές Σχέσεις των Επιχειρήσεων

Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η σύγκριση της εισαγωγικής τάσης των ελληνικών και πολυεθνικών επιχειρήσεων. Η σύγκριση αυτή εμφανίζεται στον πίνακα 1 και έχει κλαδικές αναφορές¹.

Τόσο οι ελληνικές όσο και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις εμφάνιζαν το 1985 συγκριτικά υψηλή εισαγωγική ροπή στους κλάδους των μεταφορικών, των βασικών μετάλλων, του ξύλου, του χαρτιού, των ηλεκτρικών και της χημείας (πιν. 1). Η υψηλή εισαγωγική ροπή των εν λόγω κλάδων εξηγείται πρωταρχικά από το σχετικά χαμηλό επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Συνεπεία τούτου, ένα μεγάλο τμήμα των ενδιάμεσων προϊόντων, λόγω τεχνικών δυσκολιών, είτε δεν παράγεται καθόλου στην Ελλάδα, είτε θα μπορούσε να παραχθεί, αλλά με ποσοτική και ποιοτική ανεπάρκεια.

Σχετικά χαμηλότερη ήταν η εισαγωγική τάση και των δύο επιχειρησιακών ομάδων στα υφαντικά και στα τρόφιμα. Επίσης, οι πολυεθνικές εταιρείες παρουσίαζαν συγκριτικά χαμηλό λόγο εισαγωγών προς πωλήσεις στους κλάδους του δέρματος και των καπνών (επεξεργασία φύλλων καπνού)². Η χαμηλή εισαγωγική τάση των επιχειρήσεων στους προαναφερθέντες κλάδους οφείλεται στη συγκριτικά μεγάλη αξιοποίηση εγχώριων πρώτων υλών.

Με βάση τον πίνακα 1 προκύπτει ότι η εισαγωγική τάση των δύο ομάδων επιχειρήσεων κυμαίνεται, κατά μέσο όρο, στα ίδια επίπεδα. Οι επιχειρήσεις εισήγαγαν το 1985 ενδιάμεσα προϊόντα, τα οποία αποτελούσαν το 40% της αξίας των πωλήσεων τους.

Βέβαια, μέσα από μια αναλυτικότερη προσέγγιση διαπιστώνονται ορισμένες διαφοροποιήσεις στην εισαγωγική συμπεριφορά των δύο επιχειρησιακών ομάδων (βλ. πιν. ΑΙ). Έτσι, εάν επιλεχθεί προς ανάλυση ο κλάδος της χημείας που είναι ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικός, λόγω του ότι περιέχει ένα υψηλό αριθμό εταιρειών και των δύο κατηγοριών, προκύπτει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό εγχώριες εισροές απ' ό,τι οι ξένες μονάδες. Χαρακτηριστικά, στο συγκεκριμένο κλάδο εισαγωγική τάση μεγαλύτερη του 50% είχε το 42% των ξένων μονάδων (8 εταιρείες), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ελληνικών εταιρειών ήταν μόλις 14% (2 εταιρείες).

Εκτός από τη χημική βιομηχανία, αποκλίσεις στην εισαγωγική πολιτική

των εταιρειών εμφανίζονται επίσης, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, και σε άλλους κλάδους, όπως στα ποτά, ενδύματα και τα μη μεταλλικά ορυκτά (πιν. 1).

Οι διαφορές στην εισαγωγική πολιτική των επιχειρήσεων του κλάδου της χημείας μπορούν να αποδοθούν σε παράγοντες, όπως:

α) Κάθε κλάδος παραγωγής περιλαμβάνει μια πλειάδα αγαθών διαφορετικής τεχνολογικής έντασης. Ο βαθμός τεχνολογικής έντασης των τελικών αγαθών καθορίζει την ποιότητα, τις τεχνικές προδιαγραφές και κατ' επέκταση την αξία των εισροών. Έτσι, ενώ η τάση εισαγωγών του συνόλου της χημικής βιομηχανίας (από κοινού ελληνικές και ξένες) το 1985 ήταν 42% αυτή του υποκλάδου των φαρμάκων ήταν μεγαλύτερη του μέσου όρου και ανήρχετο στο 53% (αδημοσίευτες πρωτογενείς πληροφορίες).

Η πρωτογενής έρευνα έδειξε ότι στα πλαίσια της φαρμακοβιομηχανίας οι ελληνικές επιχειρήσεις, ένεκα της σχετικά υψηλής τεχνολογικής στάθμης του υποκλάδου, για να αντιμετωπίσουν τον οξύ ανταγωνισμό, είτε συνάπτουν τεχνολογικές συνεργασίες με ξένους οίκους (Licensing Agreements), είτε «καταφεύγουν» στην παραγωγή παραδοσιακών και τυποποιημένων προϊόντων (π.χ. αγαθά που δεν απαιτούν συνταγή ιατρού και νοσοκομειακή έρευνα). Στη δεύτερη περίπτωση η πολιτική προϊόντος των επιχειρήσεων παρέχει μεγαλύτερες δυνατότητες για αξιοποίηση των εγχώριων πρώτων υλών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, το 1985, η εισαγωγική τάση των ξένων θυγατρικών στα φαρμακευτικά προϊόντα ήταν 61% (εισ./πωλ.= 8.522/13.925 εκ. δρχ.) και ξεπερνούσε κατά πολύ αυτή των ελληνικών που ήταν 37% (εισ./πωλ.= 2.464/6.706 εκ. δρχ.)

β) Η ενσωμάτωση των ξένων θυγατρικών μονάδων στον ενδοεπιχειρησιακό καταμερισμό εργασίας της πολυεθνικής τους, φαίνεται να επιδρά θετικά στην εισαγωγική τους τάση (βλ. παρακάτω, πιν. 5). Σύμφωνα με την πρωτογενή μας έρευνα, το φαινόμενο αυτό είναι αρκετά διαδεδομένο στον κλάδο της χημείας.

γ) Η έλλειψη ορθολογικής οργάνωσης και η ανεπάρκεια σε γνώσεις και εμπειρίες για τις συνθήκες των παγκόσμιων αγορών εισροών, υποχρεώνει πολλές ελληνικές, ιδιαίτερα μικρομεσαίου μεγέθους, επιχειρήσεις να κάνουν χρήση ντόπιων εισροών.

Η γενική εικόνα των ελληνικών επιχειρήσεων επιβαρύνεται από την εισαγωγική πολιτική δύο εταιρειών (μεταφορικά, ξύλο), οι οποίες συνδυάζουν υψηλή εισαγωγική τάση και εισαγόμενα αγαθά πολύ μεγάλης αξίας. Χωρίς

αυτές τις δύο εταιρείες, η μέση εισαγωγική ροπή των επιχειρήσεων ελληνικής ιδιοκτησίας κατέρχεται στο 29% (εισ./πωλ.= 12.245/ 42.401 εκ. δρχ.).

Επίσης, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι ακόμη και στην περίπτωση που η κλαδική εισαγωγική τάση και για τις δύο ομάδες επιχειρήσεων είναι σχετικά υψηλή (π.χ. μεταφορικά, ηλεκτρικά, μεταλλουργία, χημεία, χαρτί), αυτή των ελληνικών είναι, έως ένα βαθμό, μικρότερη από την αντίστοιχη των ξένων (πιν. 1).

Στη συνέχεια η ανάλυση επικεντρώνεται στις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Αρχικά εξετάζεται η εισαγωγική συμπεριφορά των εγκατεστημένων στην Ελλάδα ξένων θυγατρικών μονάδων με βάση την εθνικότητα τους (πιν. 2)³.

Τις πέντε πρώτες θέσεις, από άποψη αξίας εισαγωγών, καταλαμβάνουν οι γερμανικές, ολλανδικές, αμερικανικές, γαλλικές, και οι ελβετικές εταιρείες. Τον πιο σημαντικό ρόλο παίζουν οι μονάδες γερμανικής εθνικότητας, οι οποίες το 1985 εισήγαγαν εισροές αξίας περ. 24,6 δισ. δρχ. συμμετέχοντας κατά το 1/3 στις συνολικές εισαγωγές των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Οι γερμανικές, αμερικανικές και ελβετικές μονάδες δεν εμφανίζουν μόνο σχετικά υψηλή παρουσία σε απόλυτα μεγέθη, αλλά ταυτόχρονα και έναν υψηλό λόγο εισαγωγών/ πωλήσεων. Το 1985, η εισαγωγική τους τάση ήταν αντίστοιχα 46%, 48% και 42% και επομένως υψηλότερη απ' αυτή του μέσου όρου. Επίσης, το 30% των γερμανικών, το 39% των αμερικανικών και το 43% των ελβετικών μονάδων είχε τάση εισαγωγών μεγαλύτερη του 50%.

Η συγκριτικά υψηλή εισαγωγική επίδοση των αμερικανικών και των ελβετικών εταιρειών ήταν, κυρίως, αποτέλεσμα της δραστηριοποίησης τους στον κλάδο της χημείας και ειδικότερα στα φαρμακευτικά προϊόντα. Οι γερμανικές εταιρείες έδειχναν μια υψηλή εισαγωγική τάση, λόγω της λειτουργίας τους στους κλάδους της χημείας, των ηλεκτρικών και της μεταλλουργίας.

Με δεδομένο το στοιχείο πως οι ανωτέρω κλάδοι εμπεριέχουν, σε μεγάλο βαθμό, παραγωγικές διαδικασίες που απαιτούν οικονομικούς πόρους υψηλής ποιότητας, εξάγεται το συμπέρασμα ότι αυτό που καθορίζει την εισαγωγική συμπεριφορά των επιχειρήσεων δεν είναι, α priori, η εθνικότητα του επενδυτή, αλλά ο βαθμός τεχνολογικής έντασης του κλάδου που ανήκει και πολύ περισσότερο των προϊόντων που παράγει.

Ο πίνακας 3 παρουσιάζει την εισαγωγική τάση με βάση το ύψος του ξένου κεφαλαίου.

Αν και οι συμμετοχικές εταιρείες μειοψηφείας έδειχναν στο σύνολο τους μια μικρότερη τιμή (31%) στη σχέση εισαγωγών προς πωλήσεις απ' ότι οι «κλασσικές» θυγατρικές (42%), εντούτοις, η διαφοροποίηση στο ύψος του ξένου κεφαλαίου δεν φαίνεται να οδηγεί σε σημαντικές αποκλίσεις στην εισαγωγική ροπή των θυγατρικών μονάδων.

Το 40% των «κλασσικών» θυγατρικών είχε τάση για εισαγωγές μεγαλύτερη του 50%. Εισαγωγική τάση της ίδιας κλίμακας εμφάνιζε το 39% των μεικτών εταιρειών μειοψηφείας. Από την άλλη πλευρά, στην εισαγωγική κλίμακα 0-50% ανήκε το 60% των «κλασσικών» θυγατρικών και το 61% των μεικτών εταιρειών μειοψηφείας.

Πολύ εντονότερες είναι οι διαφορές στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, εάν οι αυξομειώσεις στο ύψος των ξένων κεφαλαίων συνδεθούν με την ενδοεταιρική τάση (πιν. 4).

Το 1985, η ενδοεταιρική τάση των μεικτών εταιρειών μειοψηφείας ήταν κατά μέσο όρο 19%, σε αντίθεση μ' αυτή των «κλασσικών» μονάδων που ήταν 44%. Οι 14 από τις 15 μεικτές εταιρείες μειοψηφείας (93%) χρησιμοποιούσαν, σε περιορισμένο βαθμό, ως πηγή προμήθευσης των εισροών το πολυεθνικό τους συγκρότημα. Στην περίπτωση αυτή η ενδοεταιρική τάση δεν ξεπερνούσε το 25%.

Στις «κλασσικές» θυγατρικές αναλογούσε ο κύριος όγκος των ενδοεπιχειρησιακών εισαγωγών (άνω του 90% του συνόλου), ο οποίος ήταν αξίας 26,3 δισ. δρχ. Επίσης, το 52% εξ αυτών παρουσίαζε ενδοεταιρική ροπή μεγαλύτερη του 50%.

Ανοιχτό παραμένει το ερώτημα της χαμηλής ενδοεπιχειρησιακής τάσης (0-25%) που έδειχνε το 38% των «κλασσικών» μονάδων (26 εταιρείες).

Μια πιθανή αιτία της συμπεριφοράς των συγκεκριμένων επιχειρήσεων φαίνεται να είναι ο υψηλός βαθμός εξειδίκευσης και η έλλειψη καθετοποίησης του πολυεθνικού τους συγκροτήματος. Ορισμένα πολυεθνικά συγκροτήματα, λόγω του υψηλού επενδυτικού κόστους που συνεπάγεται η παραγωγή των εισροών ή εξαιτίας της σημαντικής επιβάρυνσης που επιφέρουν οι δαπάνες marketing των τελικών τους αγαθών (διαφήμιση, έρευνα αγοράς κ.ά.), δεν ολοκληρώνουν την παραγωγική διαδικασία σε κάθετο επίπεδο (παραγωγή ενδιάμεσων εισροών), αλλά επικεντρώνονται στην παραγωγή και προώθηση των τελικών τους προϊόντων. Κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις, οι θυγατρικές τους στην Ελλάδα προμηθεύονται τις εισαγόμενες εισροές από εξωτερικές πηγές, ανεξάρτητα από το ύψος της ξένης συμμετοχής στο εταιρικό τους κεφάλαιο.

Ο βαθμός συσχέτισης μεταξύ ενδοεταιρικής και εισαγωγικής τάσης δίνεται στον πίνακα 5. Ο εν λόγω πίνακας δείχνει μια θετική σχέση ανάμεσα στην εισαγωγική και ενδοεταιρική τάση των ξένων εταιρειών.

Οι βιομηχανίες με υψηλό ποσοστό εσωτερίκευσης των εισαγωγών τους παρουσιάζουν συνήθως υψηλή εισαγωγική τάση. Το 1985, το 72% των επιχειρήσεων με εισαγωγική ροπή μεγαλύτερη του 50% πραγματοποιούσε πάνω από τις μισές εισαγωγές του μέσα από ενδοεταιρικά κανάλια. Από την άλλη πλευρά, το 76% των θυγατρικών μονάδων με εισαγωγική τάση έως 25% εκδήλωνε μια χαμηλή ροπή εσωτερίκευσης (0-25%).

Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τις πληροφορίες του πίνακα A2. Οι γερμανικές, αμερικανικές και ελβετικές μονάδες είναι εκείνες που στα μέσα της δεκαετίας του '80 διαδραμάτιζαν πρωτεύοντα ρόλο στις ενδοεταιρικές εισαγωγές. Το 55% των γερμανικών, το 50% των αμερικανικών και το 57% των ελβετικών πραγματοποιούσαν πάνω από το ήμισυ της αξίας των εισαγωγών τους σε ενδοεταιρική βάση. Υπενθυμίζεται ότι οι προαναφερθείσες μονάδες έχουν παράλληλα να επιδείξουν μια συγκριτικά υψηλή εισαγωγική τάση (πιν. 2).

Η ανάπτυξη ενδοεπιχειρησιακών σχέσεων εκ μέρους των θυγατρικών μονάδων είναι αποτέλεσμα της ένταξης τους στον ενδοεταιρικά καταμερισμό εργασίας του πολυεθνικού τους συγκροτήματος. Στα πλαίσια ενός προωθημένου ενδοεπιχειρησιακού καταμερισμού εργασίας επιτυγχάνονται αύξουσες οικονομίες κλίμακας (economies of scale), αυξάνεται η παραγωγικότητα και αξιοποιούνται τα πλεονεκτήματα της ενδοεπιχειρησιακής εξειδίκευσης, επειδή σχετικά λίγες παραγωγικές μονάδες τροφοδοτούν με εισροές τις συγγενικές τους εταιρείες σε παγκόσμιο επίπεδο.

Επομένως, στην περίπτωση κατά την οποία οι ενδοεταιρικές ανταλλαγές υποκαθιστούν τους μηχανισμούς της αγοράς (at arm's length), αναμένεται ότι οι εγκατεστημένες στην Ελλάδα θυγατρικές εταιρείες θα εισάγουν, σε σχετικά ευρεία έκταση, τις βασικές πρώτες ύλες από το πολυεθνικό τους συγκρότημα, εμφανίζοντας συνήθως και μια υψηλή ροπή εισαγωγών.

4.2. Εξαγωγικές Σχέσεις των Επιχειρήσεων

Σημείο εκκίνησης της ανάλυσης αποτελεί η σύγκριση της εξαγωγικής τάσης πολυεθνικών και εθνικών επιχειρήσεων. Η σύγκριση του λόγου των εξαγωγών προς τις πωλήσεις ανάμεσα στις ξένες και στις εγχώριες επιχειρήσεις πραγματοποιείται σε κλαδικό επίπεδο⁴ και δείχνεται στον πίνακα 6.

Και οι δύο ομάδες επιχειρήσεων είχαν υψηλή εξαγωγική επίδοση στα υφαντικά και στα ενδύματα, ενώ αντίθετα χαμηλή στα ποτά, στο ξύλο, στο χαρτί, στη χημεία⁵, στα μη μεταλλικά ορυκτά, στα προϊόντα μετάλλου και στα μεταφορικά (πιν. 6, στήλη 1 και πιν. Α3).

Η ανάλυση της κατανομής της αξίας των εξαγωγών (πιν. 6, στήλη 2)⁶ δείχνει ότι οι εξαγωγικές δραστηριότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων συγκεντρώνονται κυρίως στους κλάδους των βασικών μετάλλων, των υφαντικών, των ηλεκτρικών και της χημείας (70% των συνολικών εξαγωγών). Στην περίπτωση των εταιρειών ελληνικής ιδιοκτησίας, οι τέσσερις πρώτοι κλάδοι είναι τα πετρέλαια, τα μη μεταλλικά ορυκτά, τα υφαντικά και τα τρόφιμα (συμμετοχή 71%).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως ενώ οι κλάδοι των βασικών μετάλλων, των ηλεκτρικών και της χημείας έχουν σημαντική παρουσία στις εξαγωγές των πολυεθνικών (49%), η συμμετοχή τους στην περίπτωση των ελληνικών εταιρειών είναι σχετικά χαμηλή (13%). Οι ξένες εταιρείες δείχνουν σε βιομηχανίες, όπως των ηλεκτρικών και των βασικών μετάλλων, οι οποίες από εθνική σκοπιά θεωρούνται, κατά μέσο όρο, προηγμένης τεχνολογίας, μια εμφανώς υψηλότερη εξαγωγική τάση απ' ότι οι ελληνικές (πίν. 6)⁷.

Επομένως, η κλαδική διάρθρωση των εξαγωγών ανάμεσα στις δύο κατηγορίες επιχειρήσεων παρουσιάζει ορισμένες αποκλίσεις. Οι ντόπιες επιχειρήσεις πραγματοποιούν τις εξαγωγές τους σε πιο παραδοσιακούς κλάδους.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις συνδυάζουν, στους κλάδους βασικά μέταλλα, ηλεκτρικά και υφαντικά, τη μεγάλη συγκέντρωση των εξαγωγών τους με μια μέση έως υψηλή εξαγωγική ροπή. Αναλυτικότερα, οι ξένες μονάδες παρουσιάζουν υψηλή εξαγωγική τάση στα καπνά, υφαντικά, δέρματα και πετρέλαια, και μέση επίδοση στις βιομηχανίες ηλεκτρικών ειδών, βασικών μετάλλων και πλαστικών. Χαμηλή εξαγωγική τάση, αντίθετα, εμφανίζουν μεταξύ άλλων στους κλάδους της χημείας, των τροφίμων, των ποτών και των μη μεταλλικών ορυκτών (πίν. 6).

Ως εκ τούτου, το αξιολογικό μερίδιο της χημικής βιομηχανίας στο σύνολο των εξαγωγών των πολυεθνικών επιχειρήσεων δεν οφείλεται στην υψηλή εξαγωγική της επίδοση αλλά κυρίως στην ύπαρξη ενός σχετικά υψηλού αριθμού παραγωγικών μονάδων, οι οποίες εν μέρει είναι και μεγάλου μεγέθους. Οι συγκεκριμένες μονάδες εξάγουν πλεονάσματα προϊόντων (vent-for-surplus), μέσα από μη ενδοεταιρικούς μηχανισμούς, κυρίως σε περιφερειακές αγορές της Μ. Ανατολής και της Β. Αφρικής. Οι ξένες χημικές εταιρείες πωλούσαν το 1985 μόνο το 14% της παραγωγής τους στο εξωτερικό (πιν. 6).

Μέ βάση τον πίνακα 6 οι πολυεθνικές επιχειρήσεις πωλούσαν στα μέσα της δεκαετίας του '80, κατά μέσο όρο, το 30% της παραγωγής τους στις διεθνείς αγορές, ενώ οι ελληνικές το 16%.

Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και από τα στοιχεία του πίνακα Α3. Έναν έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό της κλίμακας 51-100% έδειχνε το 35% των εταιρειών αλλοδαπής ιδιοκτησίας (31 εταιρείες), και μόνο το 9% των ελληνικών επιχειρήσεων (3 εταιρείες). Από την άλλη πλευρά, περιορισμένη εξωστρέφεια μεγέθους 0-10%, παρουσίαζε το 42% των ξένων θυγατρικών μονάδων (37 εταιρείες) και το 61% των εθνικών επιχειρήσεων (20 εταιρείες).

Αν και οι ξένες εταιρείες φαίνεται να εμφανίζουν μια μεγαλύτερη εξαγωγική επίδοση απ' ότι οι ελληνικές, προκύπτει το συμπέρασμα πως και οι δύο ομάδες επιχειρήσεων είναι βασικά προσανατολισμένες στον εφοδιασμό της εγχώριας αγοράς⁸.

Οι ξένες παραγωγικές μονάδες λειτουργούν με σχετικά χαμηλή προστιθέμενη αξία και με πρωταρχικό στόχο την ικανοποίηση της ελληνικής ζήτησης. Οι μικρές σειρές παραγωγής και η έλλειψη εξειδίκευσης συντελούν στην αύξηση του κόστους παραγωγής και στη μη ανταγωνιστικότητα των συγκεκριμένων επιχειρήσεων στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Οι δύο προαναφερθέντες λόγοι, σε συνδυασμό με την έλλειψη οργάνωσης και ορθολογικού προγραμματισμού, είναι επίσης ανασταλτικοί παράγοντες για την εξαγωγική ανάπτυξη μιας σειράς ελληνικών εταιρειών.

Στα επόμενα στάδια, η ανάλυση ασχολείται αποκλειστικά με την εμπορική πολιτική των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Ο πίνακας 7 απεικονίζει το βαθμό προσανατολισμού των ξένων θυγατρικών μονάδων στις αγορές του εξωτερικού, χρησιμοποιώντας σαν κριτήριο την εθνικότητα τους.

Στα πλαίσια αυτά καθοριστική βαρύτητα έχουν οι γερμανικές μονάδες, οι οποίες το 1985 εξήγαγαν προϊόντα αξίας 23,9 δισ. δρχ. και συμμετείχαν στις εξαγωγές των πολυεθνικών μ' ένα ποσοστό της τάξης του 40%. Οι υπόλοιπες ξένες μονάδες υπολείποντο κατά πολύ των γερμανικών. Στη δεύτερη θέση βρίσκονταν οι αμερικάνικες (12%) και στην τρίτη οι γαλλικές (9%). Οι γερμανικές και αμερικανικές εταιρείες επιδείκνυαν ταυτόχρονα την υψηλότερη εξαγωγική ροπή (41% και 31% αντίστοιχα).

Είναι ευνόητο ότι οι προαναφερθείσες διαφορές δεν είναι δυνατόν να ερμηνευθούν ικανοποιητικά με τη βοήθεια του κριτηρίου της εθνικότητας. Πολύ σημαντικότερη είναι η κλαδική διάρθρωση που εμφανίζει η κάθε ομάδα επενδυτών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι γερμανικές θυγατρικές. Τη στιγμή που 17 εταιρείες (45%) πωλούσαν άνω του 50% της παραγωγής τους στο εξωτερικό, υπήρχε μια άλλη υποομάδα με τον ίδιο αριθμό εταιρειών, η εξωστρέφεια των οποίων δεν ξεπερνούσε το 25%. Η πρώτη υποομάδα ήταν δραστηριοποιημένη σε κλάδους με μεγάλες εξαγωγικές επιδόσεις (υφαντικά, ενδύματα, ηλεκτρικά, μεταλλουργία), ενώ η δεύτερη σε βιομηχανίες ιδιαίτερα εσωστρεφείς (π.χ. χημεία).

Όπως και στην περίπτωση της εισαγωγικής τάσης, το ύψος των ξένων κεφαλαίων δεν φαίνεται να ασκεί αξιοσημείωτες επιδράσεις στην εξαγωγική επίδοση των εταιρειών αλλοδαπής ιδιοκτησίας (πιν. 8).

Βάσει του πίνακα 8, οι μεικτές εταιρείες μειοψηφείας πραγματοποιούσαν το 1985 το 31% των πωλήσεων τους στις παγκόσμιες αγορές, και οι «κλασσικές» θυγατρικές το 30%.

Το 47% των «κλασσικών» θυγατρικών μονάδων εμφάνιζε μια χαμηλή εξαγωγική ροπή, η οποία δεν ξεπερνούσε το 25%, ενώ υψηλότερο έως ένα βαθμό ήταν το ποσοστό των συμμετοχικών εταιρειών μειοψηφείας (67%) με εξαγωγική τάση της ίδιας κλίμακας. Η διαφορά αυτή μειώνεται αισθητά, εάν σαν κριτήριο μέτρησης ληφθεί η εξαγωγική κλίμακα 0-50%, στην οποία αντιστοιχούσε το 72% των εταιρειών μειοψηφείας και το 63% των «κλασσικών» θυγατρικών.

Εξετάζοντας από την άλλη πλευρά τις επιχειρήσεις με έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό, δεν παρατηρείται καμμία ουσιαστική απόκλιση, αφού περίπου το 22% των επιχειρήσεων και στις δύο κατηγορίες παρουσίαζε εξαγωγική ροπή άνω του 75%.

Ο βαθμός συμμετοχής του ξένου κεφαλαίου συνδέεται με πολύ εντονότερες διαφοροποιήσεις της ενδοεταιρικής τάσης (πιν. 9).

Όλες οι ξένες μονάδες με συμμετοχή ξένου κεφαλαίου έως 50% εσωτερικευαν σε ασήμαντο βαθμό τις εξαγωγές τους, αφού στην καλύτερη περίπτωση οι πωλήσεις σε συγγενικές εταιρείες του εξωτερικού δεν ήταν μεγαλύτερες του 25%. Επομένως, η ανάπτυξη αξιόλογων ενδοεταιρικών σχέσεων ήταν απο-

κλειστικό χαρακτηριστικό των «κλασσικών» μονάδων. Το 35% εξ αυτών πωλούσε πάνω από το ήμισυ των εξαγωγικών του αγαθών σε συγγενικές εταιρείες.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ένας αξιόλογος αριθμός «κλασσικών» θυγατρικών (28 εταιρείες) έκανε περιορισμένη χρήση ενδοεταιρικών μηχανισμών για την προώθηση των εξαγωγών του.

Τέλος, ερευνάται ενδεχόμενη συσχέτιση ανάμεσα στην εξαγωγική και την ενδοεταιρική τάση των πολυεθνικών επιχειρήσεων (πιν. 10). Ο πίνακας 10 παρουσιάζει μια θετική σχέση της εξαγωγικής και της ενδοεταιρικής τάσης. Το 1985, το 88% των θυγατρικών εταιρειών με εξαγωγική τάση 1-25% χρησιμοποιούσε σε ασήμαντη έκταση ενδοεταιρικά κανάλια για την προώθηση των εξαγωγών του (ενδοεταιρική τάση 0-25%). Από την άλλη πλευρά, το 47% των μονάδων με εξαγωγική επίδοση μεγαλύτερη του 50% εμφάνιζε ενδοεπιχειρησιακή ροπή μεγέθους 51-100%.

Το συγκεκριμένο φαινόμενο υποστηρίζεται από τα στοιχεία του πίνακα Α4. Βάσει αυτού, από τις 19 εταιρείες με υψηλή ενδοεταιρική τάση (51-100%), οι 15 (79%) ήταν γερμανικής εθνικότητας. Ως γνωστόν, οι γερμανικές μονάδες δείχνουν επίσης αξιόλογες εξαγωγικές επιδόσεις (πιν. 7).

Όταν οι πολυεθνικές χρησιμοποιούν στον ένα ή τον άλλο βαθμό την Ελλάδα, σαν «πλατφόρμα» εξαγωγών, προωθούν τα προϊόντα τους (π.χ. υφαντικά, ενδύματα, ηλεκτρικά, μεταλλουργικά), κυρίως στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές αγορές. Στην περίπτωση αυτή οι εταιρείες αξιοποιούν το εμπορικό κύκλωμα του συγκροτήματος τους και οι εξαγωγές τους είναι, συχνά, αντικείμενο ενδοεταιρικών ανταλλαγών.

Βέβαια, το γεγονός αυτό δεν θα πρέπει να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η ένταξη των εταιρειών σ' έναν ενδοεταιρικό καταμερισμό εργασίας συμβάλλει αυτόματα σε μια υψηλότερη εξαγωγική επίδοση. Προφανώς, βασική προϋπόθεση για μια τέτοια μορφή ένταξης αποτελεί η κατοχή ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων εκ μέρους των ελληνικών θυγατρικών μονάδων στα πλαίσια του πολυεθνικού τους συγκροτήματος. Τέτοιου είδους πλεονεκτήματα μπορεί να εκφράζονται σε χαμηλότερο κόστος παραγωγής, λόγω της σχετικά χαμηλής τιμής της εργασίας ή της αξιοποίησης εγχώριων πρώτων υλών. Υπό την προϋπόθεση αυτή, εντός του συστήματος ενδοεπιχειρησιακής ολοκλήρωσης και εξειδίκευσης, επιλέγονται από τη μητρική εταιρεία για την προμήθευση διεθνών αγορών οι ελληνικές μονάδες, και όχι οι συγγενικές τους που είναι εγκατεστημένες σε άλλες χώρες⁹.

5. Συμπεράσματα

Με τη βοήθεια πρωτογενούς έρευνας σε 122 ελληνικές και ξένες βιομηχανικές επιχειρήσεις εξετάστηκαν οι πολιτικές των συγκεκριμένων εταιρειών στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου.

Σε σχέση με τις εισαγωγές, η πρωτογενής έρευνα έδειξε ότι και οι δύο ομάδες επιχειρήσεων εμφάνιζαν, στα μέσα της δεκαετίας του '80, μια σχετικά υψηλή εισαγωγική τάση του ιδίου επιπέδου (40%).

Όμως, ο μέσος όρος της εισαγωγικής τάσης αποκρύπτει ορισμένες αξιολογες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ελληνικές και στις ξένες μονάδες (π.χ. χημεία-φάρμακα). Οι αποκλίσεις αυτές, οι οποίες συνδέονται συνήθως με μία μικρότερη εισαγωγική ροπή εκ μέρους των εθνικών εταιρειών, μπορεί να οφείλονται σε διάφορες αιτίες. Για παράδειγμα, μέσα σ' έναν κλάδο υψηλής τεχνολογικής έντασης οι ελληνικές επιχειρήσεις παράγουν σε μεγαλύτερη έκταση τυποποιημένα και παραδοσιακά αγαθά σε σύγκριση με τις ξένες, φαινόμενο το οποίο αντανακλάται σε μία χαμηλότερη αξία των εισαγομένων εισροών τους.

Ένα επιπρόσθετο στοιχείο είναι ότι οι πολυεθνικές εταιρείες υπερχοστολογούν τις εισαγωγές τους, κυρίως σε κλάδους έντασης τεχνολογίας. Εμπειρικές έρευνες στην Ελλάδα από άλλους μελετητές (βλ. Π. Ρουμειλιώτης, 1978) έδειξαν ότι οι ξένες εταιρείες αξιοποιούν το μηχανισμό των τιμών μεταβίβασης (transfer pricing) και υπερτιμολογούν σε ευρεία έκταση τις εισαγωγές τους, τόσο στη χημεία (φαρμακευτικές και χημικές πρώτες ύλες) όσο και σε άλλους κλάδους (μεταλλουργία), και μάλιστα περισσότερο από τις εθνικές επιχειρήσεις.

Ακόμη, η ενσωμάτωση και εξειδίκευση των ξένων θυγατρικών μονάδων στον ενδοεπιχειρησιακό καταμερισμό εργασίας του συγκροτήματος τους φαίνεται να επιδρά θετικά στην εισαγωγική τους συμπεριφορά¹⁰, ενώ από την άλλη πλευρά η αμεσότητα της ελληνικής αγοράς ωθεί αρκετές ελληνικές επιχειρήσεις μικρομεσαίου μεγέθους να χρησιμοποιούν ικανοποιητικά εγχώριες πρώτες ύλες.

Οι Κάζης-Περράκης (1984, σελ. 125-128)¹¹ καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις αξιοποιούν σε υψηλότερο βαθμό τις εγχώριες πρώτες ύλες απ' ότι οι ξένες, επειδή η πολιτική προμήθευσης διεθνών εισροών προϋποθέτει μια πολύ καλή οργάνωση και ορθολογικό σχεδιασμό, χαρακτηριστικά που συναντώνται κατά πρώτο λόγο στις ξένες εταιρείες¹².

Σε επίπεδο εξαγωγών η εμπειρική έρευνα διαπίστωσε, έως ένα βαθμό, μία μεγαλύτερη εξαγωγική επίδοση των ξένων μονάδων έναντι των ελληνικών. Συνεπώς, η ένταξη των ξένων θυγατρικών εταιρειών στο διεθνή καταμερισμό εργασίας φαίνεται να είναι κάπως μεγαλύτερη απ' αυτή των ελληνικών, τόσο στον εισαγωγικό όσο και στον εξαγωγικό τομέα.

Διαφορές δεν εντοπίστηκαν μόνο σε σχέση με τη μέση εξαγωγική τάση, αλλά και σε κλαδικό επίπεδο, υπό την έννοια ότι οι εθνικές εταιρείες αναπτύσσουν περισσότερο τις εξαγωγικές τους δραστηριότητες σε παραδοσιακούς κλάδους.

Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα άλλων μελετών, οι οποίες αναφέρονται στην εξαγωγική συμπεριφορά των εταιρειών κατά τη δεκαετία του '70 (βλ. Β. Παπανδρέου, 1981, σελ. 268-272/ Τ. Γιαννίτσης, 1983, σελ. 337-343). Η Β. Παπανδρέου αποδίδει τη μεγαλύτερη εξαγωγική τάση των ξένων επιχειρήσεων α) στη συγκέντρωση τους σε κλάδους που είναι περισσότερο προσανατολισμένοι στις εξαγωγές και β) στο μέγεθος τους. Σύμφωνα με τη συγγραφέα οι ξένες εταιρείες είναι μεγαλύτερες από τις ντόπιες με συνέπεια να απολαμβάνουν οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή τους.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και μετά την ενδυνάμωση του εισαγόμενου ανταγωνισμού ως απόρροια της ένταξης της ελληνικής οικονομίας στην ΕΟΚ, ένας υψηλός αριθμός ξένων επιχειρήσεων παραμένει προσανατολισμένος στην εσωτερική αγορά¹³. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 οι ξένες μονάδες χρησιμοποιούσαν την Ελλάδα σαν «πλατφόρμα εξαγωγών» σε παραγωγικές διαδικασίες σχετικά ολίγων κλάδων, όπως είναι τα υφαντικά, τα ενδύματα και τα ηλεκτρικά (βλ. Α. Γεωργόπουλος, 1994 υπό δημοσίευση).

Η συγκριτικά περιορισμένη εξωστρέφεια τόσο των ελληνικών όσο και των ξένων επιχειρήσεων σχετίζεται και με τη βιομηχανική πολιτική που εφάρμοσε μέχρι σήμερα το ελληνικό κράτος, το οποίο επεδίωξε την υποκατάσταση των εισαγωγών και όχι τόσο την προώθηση των εξαγωγών¹⁴. Από την άλλη πλευρά, η υποκατάσταση των εισαγωγών τελικών προϊόντων οδήγησε σε αξιόλογη αύξηση των εισαγωγών σε εισροές έντασης τεχνολογίας (π.χ. ειδικές γνώσεις παραγωγικού και εμπορικού know-how, μηχανολογικό εξοπλισμό), ανεξάρτητα από το αν οι εταιρείες ήταν ελληνικής ή αλλοδαπής ιδιοκτησίας.

Στα πλαίσια των ξένων επιχειρήσεων την υψηλότερη εξαγωγική επίδοση παρουσιάζουν οι γερμανικές μονάδες, οι οποίες φαίνεται να αξιοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας

απ' ότι οι υπόλοιπες. Οι μονάδες γερμανικής ιδιοκτησίας καταλαμβάνουν ταυτόχρονα την πρώτη θέση και στον τομέα των εισαγωγών.

Βέβαια, η εθνικότητα του επενδυτή δεν καθορίζει a priori τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων στο εξωτερικό εμπόριο. Μεγαλύτερη βαρύτητα φαίνεται να έχει η φύση του υποκλάδου και κατ' επέκταση το είδος των προϊόντων που παράγουν οι εταιρείες.

Αναφορικά με το ενδοεταιρικό εμπόριο, όλες σχεδόν οι μεικτές εταιρείες μειοψηφίας εμφάνιζαν περιορισμένες ενδοεταιρικές σχέσεις. Επειδή όμως υπήρχαν και αρκετές «κλασσικές» θυγατρικές με μικρή ενδοεταιρική τάση, προέκυψε το συμπέρασμα ότι το ύψος των ξένων κεφαλαίων δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σαν βάση για την ερμηνεία του ενδοεταιρικού καταμερισμού εργασίας, η ανάπτυξη του οποίου επηρεάζεται πολύ περισσότερο από παράγοντες, όπως είναι η αποκόμιση των ωφελειών της εξειδίκευσης και της παραγωγικότητας εντός ενός ιδιαίτερα εξελιγμένου παραγωγικού και εμπορικού συστήματος.

Η όξυνση του παγκόσμιου ανταγωνισμού και η επιτάχυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ευνοεί τις συγχωνεύσεις των εταιρειών (mergers) σε ευρωπαϊκό επίπεδο με σκοπό τη δημιουργία του αρίστου μεγέθους των επιχειρήσεων και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τους. Ήδη και στην ελληνική οικονομία, από τα μέσα της δεκαετίας του '80, έλαβαν χώρα αξιοσημείωτες εξαγορές ελληνικών επιχειρήσεων από ξένους επενδυτές, ιδιαίτερα σε παραδοσιακούς κλάδους όπως τρόφιμα και ποτά. Σήμερα (1995) προβλέπεται ότι οι εξελίξεις αυτές θα έχουν προκαλέσει πιθανά, σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, αύξηση της παρουσίας των πολυεθνικών εταιρειών στο εξωτερικό εμπόριο των συγκεκριμένων κλάδων.

Στα πλαίσια προώθησης της ευρωπαϊκής ενοποίησης μειώνεται, κατά κάποιον τρόπο, η σημασία των τιμών εσωτερικής μεταβίβασης (transfer pricing), υπό την έννοια ότι η κατάργηση του προστατευτισμού και η δυνατότητα ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο αναιρούν το ρόλο των υπο-/υπερκοστολογήσεων σαν κεντρικό εργαλείο για την εξαγωγή κερδών στο εξωτερικό. Η σημασία της πολιτικής διαφορικών τιμών μειώνεται κυρίως, επειδή η ελληνική οικονομική πολιτική δεν είναι πλέον σε θέση να θεσπίσει περιοριστικούς όρους στην εξαγωγή κεφαλαίων.

Από την άλλη πλευρά, μεγαλύτερη βαρύτητα αποκτούν οι στρατηγικές των εταιρειών για αναδιάρθρωση των οικονομικών τους πόρων, αύξηση της ενδοεταιρικής εξειδίκευσης και αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της μαζικής

παραγωγής. Μια τέτοιου είδους εξέλιξη θα συνέβαλε (μέσω της αύξησης της εισαγωγικής, εξαγωγικής και ενδοεταιρικής τάσης) σε μια εντονότερη εξωστρέφεια της ελληνικής βιομηχανίας, όπως και στην άνοδο του ενδοβιομηχανικού εμπορίου (Intra-Industry Trade) της χώρας μας.

Η άνοδος αυτή θα σήμαινε τη μεγαλύτερη συμμετοχή της στη διεθνή ανταλλαγή ομοειδών προϊόντων με υψηλό βαθμό διαφοροποίησης και τεχνολογικής έντασης, η οποία παρατηρείται ανάμεσα σε κράτη με υψηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και κεφαλαιακής συσσώρευσης¹⁵. Ταυτόχρονα, θα οδηγούσε σε μια περαιτέρω ενσωμάτωση της ελληνικής οικονομίας στον ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας και σε μια μεγαλύτερη ένταση του ευρωκεντρικού χαρακτήρα του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας (βλ. A. Georgopoulos και H. G. Preusse, 1992).

Κλείνοντας τις παρατηρήσεις, αξίζει να αναφερθεί ότι χωρίς να μειώνεται στο ελάχιστο η σημασία της θεωρητικής και εμπειρικής αναζήτησης για τη διερεύνηση διαφοροποιημένων συμπεριφορών μεταξύ εθνικών και πολυεθνικών επιχειρήσεων, αυτό που προέχει σήμερα είναι η τόνωση της επενδυτικής δραστηριότητας για την αντιμετώπιση της αναπτυξιακής στασιμότητας¹⁶. Η τόνωση της επενδυτικής δραστηριότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και την ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας της ελληνικής οικονομίας. Κάτω απ' αυτή την οπτική γωνία το ερώτημα που σχετίζεται με την εθνικότητα του επενδυτικού φορέα δεν καταλαμβάνει αναγκαστικά την πρώτη βαθμίδα προτεραιότητας.

Παράρτημα

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Οι εισαγωγικές Σχέσεις των Ελληνικών και των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985
σε εκατ. δρχ.

Κλάδος Παραγωγής	ISIC	Πολυεθνικές εταιρείες			Ελληνικές εταιρείες		
		Εισαγωγές	Πωλήσεις	Εισ/γές % των πωλήσ.	Εισαγωγές	Πωλήσεις	Εισ/γές % των πωλήσ.
Τρόφιμα	311/2	3.746	14.346	26	210	699	30
Ποτά	313	6.186	17.600	35	1.671	11.360	15
Καπνά	314	36	2.780	1	0	0	—
Υφαντικά	321	1.871	11.528	16	741	5.746	13
Ενδύματα/Υποδήματα ¹	322/4	581	1.305	44	1.058	3.660	29
Δέρματα	323	330	2.200	15	0	0	—
Ξύλο	331	138	230	60	5.400	10.000	54
Χαρτί	341	3.722	6.125	61	760	1.900	40
Χημεία	351/2	21.828	51.209	43	4.647	12.470	37
Πλαστικά/Ελαστικά	355/6	1.205	3.800	32	0	0	—
Μη μεταλ. ορυκτά	361/2/9	1.919	6.557	29	566	1.178	48
Βασικά μέταλλα	371/2	12.000	20.000	60	1.590	3.000	53
Προϊόντα μετάλλου	381	3.788	7.840	48	180	510	35
Μηχανές	382	2.346	6.509	36	0	0	—
Ηλεκτρικά	383	9.931	21.257	47	697	1.700	41
Μεταφορικά	384	2.560	3.200	80	7.200	10.000	72
Λεπτά Μηχ/κά/Οπτικά	385	600	1.200	50	0	0	—
Λοιπή Βιομηχανία	390	0	0	—	125	178	70
Εμφιάλωση Υγραερίου	4102	50	4.200	1	0	0	—
ΣΥΝΟΛΟ		72.837	181.886	40	24.845	62.401	40

1. Δεν συμπεριλαμβάνονται οι επιχειρήσεις με φασόν.

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Η Εισαγωγική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων σύμφωνα με την Εθνικότητά τους, 1985

Επιχειρήσεις με βάση την Εθνικότητα	ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ								Εισαγωγές εκ. δρχ.	Πωλήσεις εκ. δρχ.	Εισαγ. % των πωλήσ.
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%				
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%			
γερμανικές	9	33	10	37	7	26	1	4	24.586	53.396	46
ιταλικές	1	20	3	60	1	20	0	0	3.923	13.540	29
γαλλικές	3	37	3	37	2	25	0	0	8.804	28.440	31
αγγλικές	2	50	1	25	1	25	0	0	4.909	9.887	50
ολλανδικές	3	60	2	40	0	0	0	0	10.542	32.885	32
ελβετικές	2	29	2	29	3	43	0	0	5.752	13.770	42
αμερικάνικες	5	38	3	23	4	31	1	8	10.468	21.804	48
ΥΠΟΣΥΝΟΛΟ	25	36	24	35	18	26	2	3	68.984	173.722	40
ΣΥΝΟΛΟ	26	35	27	36	18	24	3	4	72.837	181.886	40

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Το Ύψος της Συμμετοχής Ξένων Κεφαλαίων και η Εισαγωγική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Ύψος ξένων κεφαλαίων	ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ								Εισαγωγές εκ. δρχ.	Πωλήσεις εκ. δρχ.	Εισαγ. % των πωλήσ.
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%				
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%			
1 - 50%	7	39	4	22	2	11	5	28	12.628	40.273	31
51 - 100%	19	27	23	33	15	21	13	19	59.609	140.933	42

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Το Ύψος της Συμμετοχής Ξένων Κεφαλαίων και η Ενδοεταιρική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων σε Επίπεδο Εισαγωγών, 1985

Ύψος ξένων κεφαλαίων	ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΗ ΤΑΣΗ								Ενδοετ. Εισαγ. εκ. δρχ.	Εισαγ. εκ. δρχ.	Ενδ.εισ. % των εισαγ.
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%				
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%			
1 - 50%	14	93	0	0	0	0	1	7	2.348	12.628	19
51 - 100%	26	38	7	10	8	12	27	40	26.310	59.609	44

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Εισαγωγική και Ενδοεταιρική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Εισαγωγική τάση	Ενδοεταιρική τάση					
	0 - 25%		26 - 50%		51 - 100%	
	Εταιρείες	%	Εταιρείες	%	Εταιρείες	%
0 - 25%	19	76	1	4	5	20
26 - 50%	14	52	4	15	9	33
51 - 100%	7	22	2	6	23	72

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Οι Εξαγωγικές Σχέσεις των Ελληνικών και των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων,
1985

Κλάδος Παραγωγής	ISIC	1						2	
		Πολυεθνικές εταιρείες			Ελληνικές εταιρείες			Πολυεθν.	Ελλην.
		Εξαγωγές	Πωλήσεις	Εξ/γές % των πωλήσ.	Εξαγωγές	Πωλήσεις	Εξ/γές % των πωλήσ.	Σύνολο εξ/γών %	Σύνολο εξ/γών %
Τρόφιμα	311/2	1.079	16.696	6	266	699	38	3	11
Ποτά	313	660	17.600	4	300	11.360	3	1	1
Καπνά	314	2.345	2.780	84	0	0	—	2	0
Υφαντικά	321	10.381	12.328	84	3.300	5.746	57	21	11
Ενδύμ./Υποδήμ.	322/4	1.832	3.119	59	2.650	3.660	72	3	1
Δέρματα	323	1.760	2.200	80	0	0	—	2	1
Ξύλο	331	18	230	8	1.500	10.000	15	1	1
Χαρτί	341	1.433	6.125	23	95	1.900	5	2	1
Χημεία	351/2	7.140	52.109	14	672	12.470	5	11	3
Πετρέλαια	353/4	6.135	6.135	100	0	0	—	7	38
Πλαστ./Ελαστ.	355/6	1.220	3.800	32	0	433	0	1	1
Μη μεταλ.ορυκτά	361/2/9	337	6.557	5	193	1.178	16	1	11
Βασικά μέταλλα	371/2	11.232	20.320	55	500	3.000	17	25	9
Προϊόντ. μετάλ.	381	1.422	7.840	18	5	510	1	4	4
Μηχανές	382	1.166	6.609	18	0	0	—	1	1
Ηλεκτρικά	383	10.379	21.257	49	200	1.700	12	13	1
Μεταφορικά	384	0	3.200	0	100	10.000	1	0	4
Λεπτά Μηχ./Οπτ.	385	396	1.200	33	0	0	—	1	0
Λοιπή Βιομ/νία	390	0	0	—	0	178	0	1	1
Εμφιαλ. Υγραερ.	4102	0	4.200	0	0	0	—	0	0
ΣΥΝΟΛΟ		58.935	194.305	30	9.781	62.834	16	100	100

Πηγή: 1. Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

2. Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών - επεξεργασία στοιχείων του ΣΕΒ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Η Εξαγωγική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων σύμφωνα με την Εθνικότητά τους, 1985

Επιχειρήσεις με βάση την Εθνικότητα	ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ										
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%		Εξαγωγές Πωλήσεις		Εξαγ. % των πωλήσ.
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	εκ. δρχ.	εκ. δρχ.	
γερμανικές	17	45	4	10	7	19	10	26	23.934	58.180	41
ιταλικές	3	60	1	20	1	20	0	0	3.928	13.540	29
γαλλικές	6	75	0	0	1	13	1	13	5.424	28.440	19
αγγλικές	3	60	0	0	0	0	2	40	1.843	9.887	19
ολλανδικές	3	60	1	20	0	0	1	20	3.989	32.885	12
ελβετικές	4	57	1	14	1	14	1	14	2.639	13.770	19
αμερικάνικες	8	53	4	27	1	7	2	13	7.318	23.304	31
<i>ΥΠΟΣΥΝΟΛΟ</i>	<i>44</i>	<i>53</i>	<i>11</i>	<i>13</i>	<i>11</i>	<i>13</i>	<i>17</i>	<i>20</i>	<i>49.075</i>	<i>180.006</i>	<i>27</i>
ΣΥΝΟΛΟ	46	52	12	13	11	12	20	22	58.935	194.305	30

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Το Ύψος της Συμμετοχής Ξένων Κεφαλαίων και η Εξαγωγική Τάση των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Ύψος ξένων κεφαλαίων	ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ										
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%		Εξαγωγές Πωλήσεις		Εξαγ. % των πωλήσ.
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	εκ. δρχ.	εκ. δρχ.	
1 - 50%	12	67	1	5	1	5	4	22	14.536	46.508	31
51 - 100%	33	47	11	16	10	14	16	23	44.399	146.797	30

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Το Ύψος της Συμμετοχής Ξένων Κεφαλαίων και η Ενδοεταιρική Τάση των Εξαγωγικών Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Ύψος ξένων κεφαλαίων	ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΗ ΤΑΣΗ										
	0-25%		26-50%		51-75%		76-100%		Ενδοετ.	Εξαγ.	Ενδ.εξαγ.
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	Εξαγ. εκ. δρχ.	% των πωλήσ.	Ενδ.εξαγ.
1 - 50%	14	100	0	0	0	0	0	0	0	14.536	0
51 - 100%	28	52	7	13	3	5	16	30	12.576	44.399	28

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Εξαγωγική και Ενδοεταιρική Τάση των Εξαγωγικών Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Εξαγωγική τάση	Ενδοεταιρική τάση					
	0 - 25%		26 - 50%		51 - 100%	
	Εταιρείες	%	Εταιρείες	%	Εταιρείες	%
1 - 25%	23	88	2	8	1	4
26 - 50%	6	50	2	17	4	33
51 - 100%	13	43	3	10	14	47

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α1

Κλαδική Κατανομή των Ελληνικών και των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων με Βάση την Εισαγωγική τους τάση, 1985

Κλάδος Παραγωγής	ISIC	ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ									
		Πολυεθνικές					Ελληνικές				
		0-10%	11-25%	26-50%	51-75%	76-100%	0-10%	11-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Τρόφιμα	311/2	2	1	2	1	.	.
Ποτά	313	1	1	1	.	.	1	2	.	.	
Καπνά	314	3	
Υφαντικά	321	3	4	1	.	.	
Ενδύμ./Υποδ. ¹	322/4	.	1	.	1	.	.	2	1	.	
Δέρματα	323	.	1	
Ξύλο	331	.	.	.	1	.	.	.	1	.	
Χαρτί	341	.	.	1	2	.	.	.	1	.	
Χημεία	351/2	.	2	9	6	2	1	4	7	2	
Πλαστ./Ελαστ.	355/6	.	1	2	.	.	.	1	.	.	
Μη μετ. ορυκτά	361/2/9	1	1	.	1	.	.	.	2	.	
Βασικά μέταλλα	371/2	.	.	.	1	1	
Προϊόν. μετάλλου	381	.	.	1	1	.	.	.	1	.	
Μηχανές	382	1	.	4	1	
Ηλεκτρικά	383	.	2	6	4	.	.	.	1	.	
Μεταφορικά	384	1	.	.	.	1	
Λεπτά μηχ./οπτ.	385	.	.	1	
Λοιπή βιομ./νία	390	1	
Εμφιάλ. Υγραερ.	4102	1	
ΣΥΝΟΛΟ		12	14	27	18	3	2	10	15	5	0

1. Δεν συμπεριλαμβάνονται οι επιχειρήσεις με φασόν.

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α2

Ενδοεταιρικές Εισαγωγές και Εθνικότητα των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων,
1985

Επιχειρήσεις με βάση την Εθνικότητα	ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΗ ΤΑΣΗ							
	0 - 25%		26 - 50%		51 - 75%		76 - 100%	
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%
γερμανικές	12	33	4	11	7	19	13	36
ιταλικές	2	40	0	0	0	0	3	60
γαλλικές	6	75	1	12	0	0	1	12
αγγλικές	3	100	0	0	0	0	0	0
ολλανδικές	5	100	0	0	0	0	0	0
ελβετικές	2	29	1	14	1	14	3	43
αμερικάνικες	6	43	1	7	0	0	7	50
<i>ΥΠΟΣΥΝΟΛΟ</i>	<i>36</i>	<i>46</i>	<i>7</i>	<i>9</i>	<i>8</i>	<i>10</i>	<i>27</i>	<i>35</i>
ΣΥΝΟΛΟ	39	47	7	8	8	10	29	35

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α3

Κλαδική Κατανομή των Ελληνικών και των Πολυεθνικών Επιχειρήσεων με Βάση την Εξαγωγική τους τάση, 1985

Κλάδος Παραγωγής	ISIC	ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΤΑΣΗ									
		Πολυεθνικές					Ελληνικές				
		0-10%	11-25%	26-50%	51-75%	76-100%	0-10%	11-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Τρόφιμα	311/2	4	.	.	.	3	.	.	1	.	.
Ποτά	313	2	.	.	.	1	2	1	.	.	.
Καπνά	314	3
Υφαντικά	321	.	.	.	2	6	.	.	.	1	.
Ενδύμ./Υποδ.	322/4	.	1	2	.	4	1	1	.	.	2
Δέρματα	323	1
Ξύλο	331	1	1	.	.	.
Χαρτί	341	1	1	1	.	.	1
Χημεία	351/2	15	2	1	1	1	11	1	2	.	.
Πετρέλαια	353/4	1
Πλαστ./Ελαστ.	355/6	.	2	2	.	.	1
Μη μετ. ορυκτά	361/2/9	3	1	1	.	.	.
Βασικά μέταλλα	371/2	1	.	.	1	.	.	1	.	.	.
Προϊόν. μετάλλου	381	1	1	.	.	.	1
Μηχανές	382	4	2	1	1
Ηλεκτρικά	383	2	.	4	6	.	.	1	.	.	.
Μεταφορικά	384	1	1
Λεπτά μηχ./οπτ.	385	.	.	1
Λοιπή βιομ/νία	390	1
Εμφιάλ. Υγραερ.	4102	2
ΣΥΝΟΛΟ		37	9	12	11	20	20	7	3	1	2

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α4

Ενδοεταιρικές Εξαγωγές και Εθνικότητα των Εξαγωγικών Πολυεθνικών Επιχειρήσεων, 1985

Επιχειρήσεις με βάση την Εθνικότητα	ΕΝΔΟΕΤΑΙΡΙΚΗ ΤΑΣΗ							
	0 - 25%		26 - 50%		51 - 75%		76 - 100%	
	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%	αριθ. εταιρ.	%
γερμανικές	13	43	2	7	3	10	12	40
ιταλικές	4	100	0	0	0	0	0	0
γαλλικές	6	100	0	0	0	0	0	0
αγγλικές	2	67	0	0	0	0	1	33
ολλανδικές	3	100	0	0	0	0	0	0
ελβετικές	3	75	0	0	0	0	1	25
αμερικάνικες	7	54	4	31	0	0	2	15
ΥΠΟΣΥΝΟΛΟ	38	60	6	10	3	5	16	25
ΣΥΝΟΛΟ	41	61	7	10	3	5	16	24

Πηγή: Επεξεργασία πρωτογενών πληροφοριών.

Υποσημειώσεις

1. Κλαδική εισαγωγική τάση = $\frac{\text{Εισαγωγές } i}{\text{Πωλήσεις } i}$, όπου i ο εκάστοτε βιομηχανικός κλάδος.
2. Η πολύ μικρή εισαγωγική ροπή του κλάδου της εμφιάλωσης υγραερίου αποδίδεται στον κρατικό παρεμβατισμό που παρατηρείτο μέχρι την περίοδο της έρευνας στον τομέα των πετρελαιοειδών.
3. Για την αύξηση της αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων η ανάλυση διεξάγεται τόσο σε επίπεδο αριθμού εταιρειών όσο και σε επίπεδο αξίας των μεγεθών.
4. Κλαδική εξαγωγική τάση = $\frac{\text{Εξαγωγές } i}{\text{Πωλήσεις } i}$, όπου i ο εκάστοτε βιομηχανικός κλάδος.
5. Αντίστοιχα συμπεράσματα σχετικά με τη διεθνή πρακτική των χημικών πολυεθνικών εξάγει ο R. Jungnickel (1974, σελ. 68-72). Ο συγγραφέας διαπιστώνει ότι ο εξαγωγικός προσανατολισμός των γερμανικών πολυεθνικών της χημικής βιομηχανίας, που λειτουργούν στις αναπτυσσόμενες χώρες, είναι σχετικά περιορισμένος.
6. Η στήλη 2 δεν αφορά μόνο στις εταιρείες του δείγματος, αλλά καλύπτει το σύνολο των ελληνικών και ξένων εταιρειών που λειτουργούσαν το 1985 στην ελληνική βιομηχανία.
7. Σε ανάλογο συμπέρασμα καταλήγει και ο Κ. Βαϊτσός (1986, σελ. 208-243). Ο συγγραφέας

επικεντρώνοντας την ανάλυση του στις ξένες εταιρείες, αναφέρει πως οι συγκεκριμένες εταιρείες εμφανίζουν υψηλότερη σχέση εξαγωγών προς παραγωγή από τις εθνικές στα βασικά μέταλλα, ηλεκτρικά και προϊόντα μετάλλου.

8. Θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη πως η διαφορά στην εξαγωγική επίδοση ενισχύεται από το γεγονός ότι το δείγμα των ελληνικών επιχειρήσεων α) περιλαμβάνει σε αξιόλογο βαθμό χημικές βιομηχανίες που είναι κυρίως προσανατολισμένες στην εσωτερική αγορά, και β) εμπεριέχει εταιρείες που έχουν συνάψει τεχνολογικές συμφωνίες με ξένους οίκους (Licensing Agreements), συχνά με περιοριστικούς όρους στην εξαγωγική πολιτική.

9. Συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις οι θυγατρικές εταιρείες λειτουργούν κυρίως σαν παραγωγικά τμήματα της μητρικής τους. Η μητρική κατανέμει τις παραγγελίες των πελατών της στις θυγατρικές της μονάδες σε διεθνές επίπεδο, με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των τελευταίων. Μετά το πέρας της παραγωγικής διαδικασίας, η προώθηση των έτοιμων προϊόντων πραγματοποιείται από το παγκόσμιο σύστημα πωλήσεων της μητρικής. Το ρόλο αυτόν της μητρικής (κέντρο συντονισμού αγορών και πωλήσεων) μπορεί να παίζει και κάποια άλλη μεγάλη εταιρεία του συγκροτήματος.

10. Σύμφωνα με τον D. C. MacCharles (1987, σελ. 165) η υψηλή εισαγωγική τάση των πολυεθνικών εταιρειών αντανάκλα την δυνατότητα τους να αναπτύσσουν μαζικές εμπορικές συναλλαγές και την ικανότητα των θυγατρικών τους εταιρειών να εξειδικεύονται σε διεθνές επίπεδο.

11. Οι συγγραφείς μελετούν τις επιπτώσεις που έχει η μεταφορά ξένης τεχνολογίας στην ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, διαφοροποιώντας την ανάλυση τους σύμφωνα με το ύψος του ξένου κεφαλαίου που εμφανίζουν οι επιχειρήσεις.

12. Σε διεθνές επίπεδο, η μεγαλύτερη εισαγωγική τάση των ξένων εταιρειών αποδίδεται στο διαφορετικό βαθμό προθυμίας για ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων και στις διαφορετικές δυνατότητες πληροφόρησης σε σχέση με τις συνθήκες των αγορών. Υποστηρίζεται πως οι πολυεθνικές επιχειρήσεις διαθέτουν πλούσιες γνώσεις και εμπειρίες στις παγκόσμιες αγορές ενδιάμεσων προϊόντων, σε αντίθεση με τις εθνικές εταιρείες, οι οποίες γνωρίζουν καλύτερα τις τοπικές αγορές τους (βλ. United Nations, 1985, σελ. 12-13).

13. Σαν βασικοί λόγοι για τις σχετικά περιορισμένες εξαγωγικές δραστηριότητες των πολυεθνικών στις αναπτυσσόμενες χώρες αναφέρονται, μεταξύ άλλων, το υψηλό κόστος ανά μονάδα προϊόντος, ως αποτέλεσμα του μικρού μεγέθους των παραγωγικών μονάδων, και η αποφυγή του ανταγωνισμού ανάμεσα στις συγγενικές εταιρείες του συγκροτήματος που εδρεύουν σε διαφορετικές χώρες. Το πρόβλημα βέβαια του υψηλού κόστους παραγωγής σε τοπικές αγορές με υψηλή προστασία δεν το αντιμετωπίζουν μόνο οι πολυεθνικές αλλά και οι εθνικές επιχειρήσεις (βλ. R. Jungnickel, K. Matthies, R. Sutter, 1975, σελ. 15/ United Nations, 1983, σελ. 158).

14. Η διεθνής εμπειρία δείχνει πως η εξαγωγική συμπεριφορά των πολυεθνικών επιχειρήσεων ποικίλει σημαντικά, ανάλογα με τη μορφή που έχει η αναπτυξιακή βιομηχανική πολιτική των αναπτυσσόμενων χωρών. Έτσι, για παράδειγμα, οι θυγατρικές μονάδες αμερικάνικων πολυεθνικών εμφάνιζαν το 1977 στην Ν. Α. Ασία μία πολύ μεγαλύτερη εξαγωγική επίδοση μεγέθους 62% σε σχέση με την Α. Αμερική, όπου οι εξαγωγές δεν ξεπερνούσαν το 10% των πωλήσεων τους (βλ. United Nations, 1985, σελ. 4-11).

15. Σε σχέση βέβαια με τις άμεσες επενδύσεις, αξίζει να αναφερθεί πως τα επενδυτικά και παραγωγικά σχέδια των πολυεθνικών συγκροτημάτων έχουν παγκόσμιο χαρακτήρα και δεν ταυτίζονται πάντοτε αναγκαστικά με τους αναπτυξιακούς στόχους μιας εθνικής οικονομίας. Για το λόγο αυτό οι ξένες επενδύσεις δεν θα πρέπει να θεωρούνται ούτε «πανάκεια» αλλά ούτε και «πηγή κακοδαιμονίας» για τη χώρα μας. Το μέγεθος της ωφέλειας τους εξαρτάται κάθε φορά από τις τεχνολογικές μεταβολές, την προώθηση των εξαγωγών και τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις που συνεπάγονται για την ελληνική οικονομία.

16. Αξίζει να σημειωθεί ότι η δομή της ελληνικής βιομηχανίας δεν παρουσίασε αξιόλογες μεταβολές κατά τη διάρκεια των δύο προηγουμένων δεκαετιών (βλ. Ι. Χασσίδ, 1987, σελ. 49-53).

Βιβλιογραφία

- Βαΐτσος Κ.*, Η διεύρυνση και η συμπεριφορά των διεθνικών επιχειρήσεων, Η ΕΟΚ των δύο ταχυτήτων, επιμέλεια: Κ. Βαΐτσος - D. Seers, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1986.
- Barner S.*, Internationale Wettbewerbsfähigkeit - Fragmente zu einer Theorie internationaler Unternehmenstätigkeit, *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol. 120, 1984.
- Borner S.*, Internalization of Industry. An Assessment in the Light of a Small Open Economy (Switzerland), Berlin et al., 1986.
- Caves R. E.*, International Corporations, The Industrial Economics of Foreign Investment, *Economica*, 38, 1971.
- Γεωργόπουλος Α.*, Διαδικασίες Παγκόσμιας Οικονομικής Ολοκλήρωσης και Διεθνοποίηση της Παραγωγής στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1994 (υπό δημοσίευση).
- Γιαννίτσος Τ.*, Η Ελληνική Βιομηχανία. Ανάπτυξη και Κρίση, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1983.
- Dunning J.*, Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 1981.
- Georgopoulos A.*, Internationalisierung der Produktion dargestellt am Beispiel Griechenlands, *Arbeitsbericht des Ibero-Amerika Instituts fuer Wirtschaftsforschung der Universitaet Goettingen*, Nr. 29, Goettingen, 1991.
- Georgopoulos A. και Preusse H. G.*, *Stand*, Entwicklung und wirtschaftspolitische Konsequenzen der Internationalisierung der Produktion in der griechischen Volkswirtschaft, *Konjunkturpolitik*, 38 Jahrg., Berlin 1992.
- Greenaway D. και Milner C.*, The Economics of Intra-Industry Trade, Oxford, 1986.
- Helleiner G.*, Intra-Firm Trade and the Developing Countries, London, Basingstoke, 1981.
- Hesse H. Keppeler H. Preusse H. G.*, Internationale Interdependenzen im weltwirtschaftlichen Entwicklungsprozess, *Arbeitsbericht des Ibero-Amerika Instituts fuer Wirtschaftsforschung der Universitaet Goettingen*, Nr. 22, Goettingen, 1985.
- Hirsch S.*, An international Trade and Investment Theory of the Firm, *Oxford Economic Papers*, 28, 1976.

- Hymer S.*, The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment, Cambridge (Mass.), MIT-Press, 1960, (published 1976).
- Jungnickel R.*, Die Internationalisierung der chemischen Industrie und ihre Aktivitaeten in ausgewaehlten Entwicklungslaendern, Hamburg, 1974.
- Jungnickel R., Matthies K., Sutter R.*, Die Auslandsstaetigkeit der deutschen multinationalen Unternehmen, Hamburg, 1975.
- Καζής Δ. και Περράκης Χ.*, Licensing και Βιομηχανική Ανάπτυξη, Η περίπτωση της Ελλάδας, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα, 1984.
- Lall S.*, Monopolistic Advantages and Foreign Involvement by U.S. Manufacturing Industry, Oxford Economic Papers, 1980.
- MacCharles D. C.*, Trade Among Multinationals: Intra-Industry Trade and National Competitiveness, N. York, 1987.
- Oman Ch.*, New Forms of International Investment in Developing Countries, OECD, Paris, 1984.
- Παπανδρέου Β.*, Πολυεθνικές επιχειρήσεις και αναπτυσσόμενες χώρες. Η περίπτωση της Ελλάδας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1981.
- Ρουμελιώτης Π.*, Πολυεθνικές επιχειρήσεις και υπερκοστολογήσεις - υποκοστολογήσεις στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978.
- Rugman A.*, Internalization as a General Theory of Foreign Direct Investment: A Re-Appraisal of the Literature, Weltwirtschaftliches Archiv, 114, 1980.
- United Nations, Transnational Corporations in World Development, N. York, 1988.
- United Nations, Transnational Corporations and International Trade: Selected Issues, N. York, 1985.
- United Nations, Transnational Corporations in World Development, N. York, 1983.
- United Nations, Indexes to the International Standard Industrial Classification of all economic Activities (ISIC), Series M, No. 4, Rev. 2, Add. 1, N. York 1971.
- Χασσίδι Ι.*, Δεν φαίνεται να αλλάζει η φυσιογνωμία της βιομηχανίας μας, Οικονομικός Ταχυδρόμος, φύλ. 30 (1733), Αθήνα, Ιούλιος 1987.